

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора

Куриляк Віталіни Євгеніївни

на дисертацію Фоміної Єлизавети Василівни

на тему:

«Інтелектуалізація глобального економічного розвитку»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і

міжнародні економічні відносини

1. Актуальність теми дослідження.

Сучасний етап розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин обумовлює активізацію інтересу до наукових ідей і теоретико-методологічних положень, які дозволяють більш детально досліджувати проблеми інтелектуалізації глобального економічного розвитку.

Аналіз економічної літератури з питань природи й особливостей інтелектуалізації економічного розвитку свідчить про недостатню освітленість даної категорії в спеціальній літературі. Постійний розвиток світової економічної системи є додатковим фактором, який обумовлює актуальність дослідження процесу інтелектуалізації, як невід'ємної складової циклічності економічного розвитку. Глибина і масштаби світових тенденцій, що на сьогодні стали поштовхом для розвитку світової економіки, вимагають фундаментального дослідження особливостей протікання процесу інтелектуалізації в рамках глобальної економічної системи з метою, перш за все, розробки адекватного економічного механізму ефективного використання світових інтелектуальних ресурсів як основи сталого економічного розвитку.

Аналіз перерахованих наукових робіт показує достатній рівень дослідження даної проблеми багатьма вченими. Однак, глибина досліджень різних аспектів процесу інтелектуалізації в глобальній економіці та еволюція положень численних міжнародно-правових актів, що регламентують передачу знань,

інтелектуальної власності та економічні ефекти співробітництва на глобальному ринку інтелектуальних ресурсів, представляють широке коло для досліджень. Наразі значущість глибокого аналізу даної проблеми посилюється через недосконалість практики ефективного включення інтелектуального потенціалу України в глобальний інноваційний процес.

Таким чином, все вищесказане визначає теоретичну і практичну значущість теми дисертаційного дослідження.

2. Зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень.

Теоретичні та методичні положення, практичні рекомендації, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження Фоміної Є.В. були виконані у рамках напрямів науково-дослідної роботи кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в науково-дослідній темі «Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин» (№ державної реєстрації 0116U001990), у рамках якої здійснено дослідження детермінант і складових процесу інтелектуалізації в глобальних умовах розвитку (довідка № 4002/50 від 16.05.2018 р.).

3. Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій.

Наукові положення, які знайшли своє відображення у дисертації, достатньо повно досліджені та обґрунтовані, що підтверджено структурною побудовою та змістом дисертаційної роботи. Аргументованість, достовірність та обґрунтованість висновків і рекомендацій визначається сукупністю викладених наукових результатів, що базуються на глибокому аналізі фахової літератури, у тому числі праць зарубіжних науковців, фактологічного матеріалу, статистичних даних.

У процесі виконання дисертаційної роботи автором опрацьовано значну кількість наукової літератури за темою дисертації, статистичних звітів та

аналітичних матеріалів. Інформаційною базою дослідження стали результати власних наукових досліджень, монографічні та інші публікації зарубіжних і вітчизняних вчених, офіційні статистичні й аналітичні матеріали міжнародних організацій (групи Світового банку, ВОІВ, СОТ, МВФ, ОЕСР), експертні оцінки рейтингових агенцій, матеріали міжнародних інформаційних агенцій, законодавчі та нормативні документи України, статистичні дані НБУ, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України, Міністерства інфраструктури, Міністерства освіти і науки, Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України та інші.

4. Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретико-методичних засад дослідження процесу інтелектуалізації глобального економічного розвитку та розробці стратегічних напрямів включення інтелектуального потенціалу України до глобального інноваційного процесу.

Автором було сформульовано власне визначення поняття «інтелектуалізація глобального економічного розвитку», яке, на відміну від існуючих, пропонується трактувати як багатофакторний процес розширення масштабів, нагромадження й використання знань і вмінь в економічній діяльності, що безперервно залучає, виробляє й поширює компоненти самих знань, підтримуючи цим трансфер і дифузії різних їхніх видів, та забезпечує подальший розвиток і просування нових і спеціальних знань, а також вироблених за їх допомогою товарів і послуг в умовах глобалізованого світу (п. 1.1, с. 52).

В дисертаційній роботі автором були виявлені та обґрунтовані такі закономірності розвитку сучасної глобальної економічної системи в контексті інтелектуалізації: по-перше, дослідження трансформації об'єктів інтелектуальної власності та інструментів їх регулювання в процесі інтелектуалізації глобалізованої економіки довело, що світова економічна спільнота потребує розвитку високотехнологічних, інноваційних галузей промисловості та управління інтелектуальною власністю, що вимагає значних інвестицій та відіграє важливу

роль у підвищенні національної конкурентоспроможності за рахунок створення та поширення об'єктів інтелектуальної власності; по-друге, розробка міжнародних вимог щодо захисту об'єктів інтелектуальної власності просувається, передусім, високорозвиненими країнами, ускладнюючи доступ до наукових розробок для найменш розвинених країн світу, що значно уповільнює швидкість інноваційного та технологічного розвитку останніх (п. 1.2, с. 58, с. 62-63).

Автором визначено, що нематеріальна природа інтелектуальної власності створює труднощі у виявленні результатів інтелектуальної діяльності, оскільки, з одного боку, ці результати є продуктом розумової діяльності людини, а з іншого – їх виокремлення від самого інтелектуального процесу та перенесення на матеріальні носії створює нематеріальні економічні активи, які завдяки своїй об'єктивній формі можуть використовуватися так само успішно, як і матеріальні (п.1.3, с. 69-72).

Автором на основі аналізу напрацювань як зарубіжних, так і вітчизняних учених було запропоновано для комплексної діагностики стану інформаційного потенціалу країн використання методу багатовимірного порівняльного аналізу, який передбачає оцінювання їх інформаційного потенціалу на основі сукупності (комплексу) вихідних індикаторів. Перевагами запропонованої методики є збалансованість системи індикаторів з урахуванням світових рейтингів (Індексу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, Індексу цифрового доступу та Індексу мережевої готовності) як основи для багатовимірного порівняльного аналізу, що дозволяє отримувати уточнені рейтингові оцінки інформаційного потенціалу країн та регіонів світу (п 1.3, с. 73-74).

За результатами дослідження інтелектуальних економічних ресурсів як інноваційного потенціалу глобальної економіки автором дисертації доведено, що вони багато в чому визначають якість виробленої продукції та послуг, структуру національної економіки, ефективність її функціонування та інноваційний потенціал, а їх складовими є інформація, наукові знання, а також професійний, науковий і культурний потенціал суспільства, тобто умовно інтелектуальні економічні ресурси можна розділити на три групи: інформаційні, освітні та

наукові. На основі проведених розрахунків інформаційного потенціалу 78 країн світу за даними Індексу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, Індексу цифрового доступу та Індексу мережевої готовності за 2017 рік визначено рейтинг інформаційного потенціалу країн і регіонів світу, а також місце України в ньому (п. 2.1, с. 79-80, с. 81-84).

Автором визначено детермінанти асиметричності процесу інтелектуалізації глобального економічного розвитку, серед яких рівень сучасного технологічного розвитку країн світу, масштаби участі країн в експорті високих технологій, обсяги фінансування НДДКР, міждержавний розрив у масштабах, структурі та динаміці розвитку економіки країн, національні відмінності щодо забезпеченості науковими кадрами тощо (п. 2.2, с. 99).

У дисертаційній роботі обґрунтовано тенденції розвитку процесу інтелектуалізації, як на регіональному, так і на глобальному рівнях, серед яких стрімке поширення трансферу знань та залучення до цього процесу багатьох країн світу, постійно зростаючі обсяги фінансування НДДКР, інтелектуалізація підприємництва, яка виражається в тому, що основним економічним продуктом виступає інтелектуальний та високотехнологічний продукт, що у сукупності простежуються в активізації динаміки ринку об'єктів інтелектуальної власності на всіх рівнях (п. 2.3, с. 131-133).

Заслужовує на увагу проведене дослідження інноваційних чинників розвитку національної економіки України в процесі глобальної інтелектуалізації, результати якого свідчать про те, що національні інтелектуальні ресурси, матеріалізуючись у кодифікованому знанні та об'єктах інтелектуальної власності, через впровадження у виробничий процес і комерціалізацію інновацій забезпечують ефективність інноваційної діяльності і, як наслідок, стають ключовим чинником економічного зростання національної економіки. Аналіз рейтингів, що оцінюють інноваційність економік окремих країн світу, дозволяє зробити висновок, що Україна має значний інноваційний потенціал розвитку економіки, але використовує його не повною мірою (п. 3.1, с. 146-147, с. 148).

Результати порівняльної оцінки впливу інноваційних чинників на розвиток національної економіки України та деяких країн світу в процесі глобальної інтелектуалізації за допомогою побудованої системи кореляційно-регресійних моделей практично підтверджують теоретичні уявлення про ключову роль інтелектуальних ресурсів у системі чинників економічного зростання інноваційного типу та значний вплив на науково-дослідну та інноваційну діяльність бюджетних асигнувань і фактичної фінансової підтримки, без яких неможливий розвиток процесу глобальної інтелектуалізації на всіх рівнях. Виявлено, що значний вплив на зростання економік більшості країн, що досліджувалися, у тому числі й України, мають витрати на НДДКР, а також позиція країни у глобальному індексі інноваційності (п. 3.1, с. 166).

5. Повнота викладення результатів в опублікованих роботах.

Отримані нові наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи Фоміної Є.В. повною мірою висвітлені автором у 16 наукових працях, серед яких 5 статей у наукових фахових виданнях (у т.ч. 2 статті, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 статті у закордонному періодичному виданні, 9 тезах доповідей у матеріалах наукових конференцій та 1 розділі у колективній монографії. Загальний обсяг публікацій становить 8,15 друк. арк., із яких особисто автору належить 7,85 друк. арк. Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає необхідним вимогам щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Ознайомлення з публікаціями дає підставу зробити висновок – результати досліджень, авторські новації, узагальнення та удосконалення концептуально-методологічних положень, організаційні та методичні рішення, рекомендації достатньо повно викладені в друкованих працях Фоміної Є.В.

6. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів.

Отримані результати вказують на теоретичну цінність дослідження та полягають у розробці запропонованого у роботі механізму ефективного

використання інтелектуальних ресурсів, який ґрунтується на системі управління інтелектуальними ресурсами з використанням інноваційних інформаційно-комп'ютерних технологій, що включає суб'єкти управління, об'єкти управління, а також три модульні блоки інструментів управління: організаційний, економічний та законодавчий. Доведено, що на основі економічних та загальнонаукових принципів система управління національними інтелектуальними ресурсами має бути спрямована на здійснення ключових функцій за допомогою організаційних, економічних, соціально-психологічних та адміністративних методів, що передбачають використання певних інструментів та засобів забезпечення досягнення цільових показників ефективного використання інтелектуальних ресурсів України як її інноваційного потенціалу з метою його відповідності сучасному рівню глобальної інтелектуалізації та подальшої інтеграції України в глобальний інноваційний процес.

Наукова цінність та практична значимість одержаних результатів полягає у тому, що запропоновані теоретичні положення та методичні рекомендації можуть бути використані та використовуються органами державної влади та комерційними установами з метою розробки аналітичних прогнозів та оптимізації економічної діяльності.

Практичні рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, використано в діяльності Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації при підготовці аналітичних матеріалів з питань розробки напрямків зовнішньоекономічної діяльності регіону (довідка № 01–23/1955 від 30.05.2018 р.), Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради при підготовці звітів щодо зовнішньоекономічної діяльності міста та квартальних звітів щодо діяльності Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради, при підготовці аналітичних матеріалів до зустрічей керівництва міста з іноземними делегаціями з питань розвитку міжнародного бізнесу (довідка № 444/01–01-26 від 14.05.2018 р.), а також у практичній діяльності ДП «Завод ім. В.О. Малишева»

Державного концерну «Укроборонпром» при розробці бізнес-рішень щодо виходу підприємства на нові закордонні ринки (довідка № 2604175 від 02.06.2018 р.), підприємства «Elme Messer GAAS Ukraine» для захисту бізнес-інтересів на міжнародному рівні (довідка № 3562 від 15.06.2018 р.) та Патентно-правової фірми «Інвента» при розробці заходів, спрямованих на забезпечення регіонального (технологічного) лідерства, підтримку інноваційної діяльності в регіоні (довідка № 25/06 від 18.06.2018 р.).

Окремі напрацювання автора підтверджуються свідоцтвами Департаменту інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України про реєстрацію авторського права на методику оцінки інформаційного потенціалу країн світу (№ 81287 від 07.09.2018 року) та на кореляційно-регресійну модель впливу чинників інтелектуалізації глобальної економіки на зростання національної економіки (№ 82933 від 19.11.2018 року).

7. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Зміст автореферату відповідає темі, предмету та результатам дисертаційної роботи, ідентично узагальнює та відображає основні положення дисертації. Автореферат та дисертація оформлені відповідно до встановлених Міністерством освіти та науки України вимог. Стиль викладення матеріалів дослідження, наукових положень та рекомендацій відзначається логічністю і доступністю сприйняття.

8. Дискусійні положення та недоліки щодо змісту дисертаційної роботи та автореферату.

У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних у процесі дослідження результатів Фоміної Є.В. слід відмітити деякі дискусійні положення та окремі недоліки, що мають місце в дисертаційній роботі.

1. Варто було б більш глибоко дослідити категоріально-понятійний апарат: поняття – економіка знань, інформаційна економіка, інтелектуальна економіка, глобальна інтелектуальна економіка, нова економіка. На наш погляд

треба було б показати, що саме авторка розуміє під цими поняттями, чи є вони синонімами. Також з огляду на предмет дослідження видається більш доцільним у роботі вживати поняття «інтелектуальна економіка».

2. У параграфі 2.2 «Асиметрія глобального розвитку світової економіки в контексті її інтелектуалізації» варто було б обґрунтувати вплив Революції 4.0 на процес інтелектуалізації глобальної економіки, зокрема у контексті її ролі у формуванні асиметрій.

3. У дисертації слушно наголошується на важливості подолання інноваційного розриву, для того, щоб країни власноруч зосереджували зусилля на реформуванні освіти й нарощуванні власного дослідницького потенціалу з метою підвищення конкурентоспроможності в умовах мінливої глобальної економіки. В цьому контексті було б доцільно показати практики розвитку університетської освіти у країнах з ринками, що формуються та тих, які недавно вступили до ЄС або мають євроінтеграційні наміри (Словаччина, Польща, Угорщина, Туреччина).

4. У дисертаційному дослідженні вказується на відсутність необхідної інфраструктури для комерціалізації високих технологій і просування їх на споживчий ринок, що полягає у недорозвиненості технопарків, технополісів, зон пріоритетного розвитку як системи (с. 177). На наш погляд робота значно виграла б, якби проаналізувавши світовий досвід (особливо досвід ЄС) щодо формування та розвитку мережі кластерів, технопарків та наукових парків, ролі держави у цьому процесі автор доповнила його аналізом і окресленням рекомендацій щодо проблем їх розвитку в Україні. Адже вони відіграють вагомую роль у генеруванні нових ідей, скороченні відставання від промислово розвинутих країн у інноваційному розвитку.

5. У контексті формулювання стратегічних напрямів розвитку національного інтелектуального потенціалу України та його органічного вбудовування до глобального інноваційного процесу (параграф 3.3), було б доцільно провести аналіз з Лісабонською стратегією, Стратегією «Європа 2020»,

національними програмами та загальноєвропейськими документами програмного характеру, що націлені на підвищення ролі інтелектуальних ресурсів і подальше генерування ними науково-технічних знань в економіці європейських країн.

6. На с. 192 цілком обґрунтовано зазначено, що в Україні є потенційні порівняльні переваги в програмуванні, наданні медичних послуг, проте необхідно тільки вибрати «свою» нішу, відмінну від займаних на сьогоднішній день Індією та Китаєм. Проте водночас не вказано, яка це може бути ніша.

7. Не позбавлена робота й погрішностей у оформленні. Певної актуалізації потребує наведена у дисертації фактологічна база. Мають місце занадто стислі формулювання, що не розкривають суті розглянутих проблем. Представляється, що ці та інші недоліки обумовлені складністю та широтою проблеми, її нерозривним зв'язком з іншими процесами, які відбуваються в рамках глобальної економічної системи.

Однак слід зазначити, що наведені вище дискусійні положення та зауваження не торкаються сутності роботи, не знижують її наукової новизни, теоретичного і практичного значення.

9. Відповідність дисертації нормативним вимогам Міністерства освіти і науки України. Загальні висновки по дисертаційній роботі.

Дисертаційна робота Фоміної Єлизавети Василівни є цільним, завершеним, самостійним науковим дослідженням, що виконане на належному теоретичному рівні. Структура та обсяг дисертації відповідають встановленим нормам. Основні наукові положення, теоретичні розробки та практичні рекомендації поглиблюють теорію і методологію дослідження інтелектуалізації глобального економічного розвитку.

Зміст дисертації відповідає зазначеній меті та поставленим завданням, які повністю вирішені у процесі дослідження. Основні положення роботи, які виносяться на захист, мають елементи наукової новизни. Автореферат є

автентичним за змістом і відображає основні положення дисертації. Наукові положення, що виносяться на захист, повністю відображені у публікаціях здобувача, які відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

Подана до захисту дисертація характеризується науковим стилем, матеріал викладено в логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджуються результатами спостережень. Напрямок дисертаційного дослідження відповідає паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Фоміної Єлизавети Василівни на тему: «Інтелектуалізація глобального економічного розвитку» за змістом і оформленням відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, зокрема, пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної економіки

Тернопільського національного
економічного університету
Міністерства освіти і науки України

Куриляк В. Є.

Підпис	
Завіряю:	
Зав. загальним відділом	